

NALAZ IZ CELJA I NJEGOV POLOŽAJ PREMA OSTAVAMA OD SKUPOCENIH METALA U PANONIJI

DRAGA GARAŠANIN

Medju nakitom i drugim objektima od dragocenih metala koji se čuvaju u zbirnama Narodnog muzeja u Beogradu, predstavlja nakit iz Celja (sl. 1) o kome je reč na ovome mestu, pored poznatog nalaza iz Velike Vrbice, srez ključki,¹ interesantnu grupu, koja nije vezana za užu lokalnu teritoriju naše zemlje, te pokreće niz pitanja i problema koji takodje imaju širi opseg.

Nalaz o kome je reč potiče navodno sa celjskoga grada, i otkriven je pre duže vremena, tako da se nikakvi bliži podaci o okolnostima nalaza nisu mogli dobiti. Jedno je sigurno, da su svi predmeti nadjeni zajedno, a da im je pripadao još jedan objekat — naušnica, koji je današnji vlasnik poklonio, a koji je pretopljen kao zlato. Takodje je sam vlasnik polomio objekte, te su od njega mogli biti dobijeni podaci o njihovom prvobitnom izgledu. Nalaz u današnjem stanju sadrži sledeće objekte:

Inv. br. 7774/a.

Ukrasna pločica od zlatnog lima, ukrašena sa dva žljeba, čiji su ispupčeni delovi reckani. Sa unutrašnje ivice polaze četiri spiralno uvijene žice. Na gornjem delu obod je nešto stanjen, sa tragovima zlatnog lima od alke, o kojoj je pločica visila. Prečnici: spoljni $2,9 \times 2,7$ cm; unutarnji $2,2 \times 2,2$ cm (sl. 2 a).

Inv. br. 7774/b.

Fragmenat alke od zlatnog lima, sa dva žljeba. Predmet je otkinut od prethodnog, što se vidi i po jednakim dimenzijama (širina) sa ostacima na privesku. Visina 0,5 cm; širina 0,4 cm (sl. 2 b).

Inv. br. 7775/1—20.

Ogrlica od trinaest celih i sedam fragmentovanih šupljih perli od zlatnog lima. Perle su elipsoidnog oblika, sa cilindričnim završecima. Na sredini se nalaze po dva paralelna poprečna ureza, (sl. 3)

¹ M. Mitić, Starinar NR. II (1907), 99 i d., T. II; M. Garašanin-D. Garašanin, Arheološka nalazišta u Srbiji (1951), 38.

osim kod br. 7775/6 i 9. Perle su, kako izgleda, bile u glavnom dimenzija 1,25 cm ili 0,95 cm.

Inv. br. 7776/a.

Ukrasni predmet od zlatnog lima, savijen u obliku mašne, radjen sa namenom, da se može posmatrati sa svih strana. Na uglovima i sastavima ukrasi od po tri granule — ukupno sedam grupa. Na nešto

Slika 1

proširenim dvema bočnim stranama, ornamenat od odlomljene spiralno uvijene, reckane žice.² Pored ovakvog ukrasa na jednoj strani nalazi se još i jedna okrugla, skroz probušena rupica. Iz centra ove spirale, na unutrašnjoj strani, polazi jedna igla, koja je iskrivljena, prolazi kroz ceo objekat, i ide u pravcu druge spirale. Dužina 1,8 cm; širina 0,4 cm (sl. 5 a, b [zadnji deo sa iglom]).

² Možda se rekonstrukcije spirala od filigrana na ovome nakitu može zamisliti prema takozvanim spiralnim tutulima iz Rothengruba u Austriji. R. Pittioni, *Archaeologia Austriaca* 11 (1952), 2—3, T. I.

Inv. br. 7776/b.

Fragmentovana tordirana zlatna žica, deo predmeta pod 7776/a, sa kojim je činila celinu. Na glatkom delu, bliže zatvaraču, žica je pravougaonog preseka. Njen početak sastoji se od iste žice, istanjene i unazad savijene što pretstavlja sistem zatvaranja. Na drugom kraju žica je prelomljena, a svakako se produžavala u gore pomenutu iglu. Dužina 8,8 cm (sl. 4). Po iskazu vlasnika žica je bila još više spljoštenog oblika, a odlomljeni fragmenat takodje se nalazio kod njega, jer je i ovaj, kao i predmete pod br. 7774/a, b, sam polomio. Odgovarajuće predmete kao pod br. 7776/a, b vlasnik je poklonio. No, o njihovom tačnom izgledu i uzajamnom odnosu, kao što je opisano, dao je vrlo detaljne podatke.

Kao što se već iz sadržaja vidi izgleda da su svi objekti služili kao ukrasni, te bi na taj način ceo nalaz dobio karakter grobnoga, utoliko pre što se kod njega ne ponavljaju izvesni određeni tipovi objekata, već je ceo inventar morao služiti kao nakit jedne osobe. Ono što prvo pada u oči pri proučavanju ovoga nakita jeste izvesna, bar prividna, hronološka dispartatnost, čijeg se utiska čovek teško može osloboditi, dok ne pridje detaljnoj analizi celine. Pojedinačno posmatrani, davali bi ovi objekti utisak da se mogu plasirati od srednjeg bronzanog doba — ukrasna ploča sa spiralama, do punog halštata, na koji bi ukazivao barokni karakter naušnice od zlatnoga lima. No, pre nego što se predje na tretiranje pitanja svakog od navedenih objekata pojedinačno, potrebno je osvrnuti se na poznate grupe ostava i nalaza halštatskog perioda, i to na grupu nalaza sa nakitom posamanterije tipa, kao i na tako zvane trakokimerske nalaze. Odnos između ove dve grupe nalaza nije u dovoljnoj meri razjašnjen, i pored toga što se veliki broj arheologa ovim pitanjem bavio.³ Ako se ukratko rezimiraju najnoviji stavovi po ovome pitanju, mogu se uglavnom nazreti dva, mada nedovoljno razrađena stava, od kojih jedan vidi vezu između nakita posamanterije tipa sa nalazima trako-kimerskoga karaktera,⁴ dok drugi smatra da treba razlikovati ostave kulture »polja sa urnama« od trakokimerskih nalaza, jer obe grupe nisu istovremeno mogle dospeti u zemlju.⁵ Medjutim, po mome mišljenju, ne može se preći preko izvesne srodnosti između elemenata ovih dveju grupa, ako se imaju u vidu grivne tipa Fokoru, koje se vezuju za trako-kimerske nalaze.

Jedan od predmeta iz nalaza o kome je reč, koji se može dovesti u vezu sa gore pomenutim grupama, a koji opet nosi u sebi najarhaističnije oblike, bila bi ukrasna pločica sa spiralama.⁶ Kao

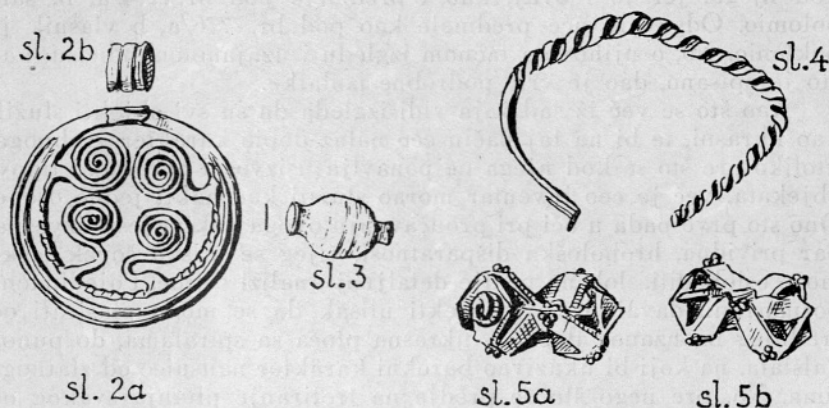
³ Za trako-kimersku grupu up. sintetičan pregled J. Harmatta, *Archaeologiai Ertesítő III S* (1946—1948), 78 i d. (sa navedenim ranijim mišljenjima i literaturom). Za posamanterije grupu A. Mozsolics, *Der Goldfund von Velem Szentvid, Praehistorica I* (1950).

⁴ Mozsolics, op. cit. 59.

⁵ P. Reinecke, *Germania* 28 (1944—1950), 275.

⁶ Dobro reprodukovano kod Harmatta, op. cit., T. XVI—XX.

prototip za ploču, odnosno privezak ovakve vrste može poslužiti zlatan nakit iz grobova u obliku rake u Mikenima, gde je i inače spiralna dekoracija bogato primenjena.⁷ U grobu 3 nadjen je nakit sa četiri delom uokvirena spiralna zavoja, koji je služio kao privezak.⁸ Iako teritorijalno najudaljenija, ovo je formalno najbliža analogija za naš objekat. Na veze panonskoga nakita sa onim iz Mikene u naučnoj literaturi već je ukazivano, posebno u vezi sa nalazom iz Cofalva.⁹ Ovaj nalaz može se datirati u srednje bronzano

doba. No, i u toku daljega razvoja, postoje u Madjarskoj ukrasni predmeti sa sličnom dekoracijom, kako je to pokazao i F. Tompa.¹⁰ Ovde je vredno pomena zapažanje A. Mozsolics, da se na rano halštatskim nalazima (hallstatt A) gubi prava spiralna dekoracija, koja biva zamenjena koncentričnim krugovima.¹¹ Lep primer za ovu tvrdnju predstavlja nalaz iz Rothengruba u Austriji, koji Pittioni datira u hallstatt A.¹² Medjutim, dok se spirala tako gubi kao ornamentalni motiv na ukrasnim pločama, ona se nalazi bogato primenjena na nakitu posamanterije tipa: fibulama, ogrlicama itd.¹³

⁷ Bogata spiralna dekoracija konstatovana je i kod novih grobova ove vrste u Mikenima, naprimer na stelama. Up. *ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ, ΠΕΡΙ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥΣ ΤΑΦΟΥΣ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ*, (1953), 54 i d., sl. 2, T. IX.

⁸ N. Åberg, *Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Chronologie*, III (1932), 152, sl. 245.

⁹ Mozsolics, op. cit., 19 i d.; 21 i d.

¹⁰ 24/25 Bericht der Römisch-germanischen Kommission (1935—1936), str. 95.

¹¹ Op. cit., 20.

¹² Op. cit. 1 i d.

¹³ Za posamanterije fibule Mozsolics, op. cit. T. XIII—XVI. Slična fibula nadjena je u Jugoslaviji u Svilošu. F. Holste, *Hortfunde Südosteuropas* (1951), 11, T. 16, 37.

Odvojeno treba pomenuti ogrlice od kojih je jedna, navodno, nađjena u Sisku, radjena od delom tordirane žice, i čije spirale u svom rasporedu, kao i one na posamanterije fibulama, jako potsjećaju na one sa naše ukrasne ploče.¹⁴ Ornament spiralnog uvijanja žice nalazi se takodje na grivnama nešto kasnijeg perioda. Ostavljajući po strani primerke kao što su oni iz Sahehid i Hajdu-Szoboszlo,¹⁵ treba naročito istaći one iz trako-kimerskog nalaza u Fokoru i slične grivne iz Fibiša (Firighiaz),¹⁶ čiji se otvoreni krajevi završavaju u po dve spirale. Iz ovoga se može zaključiti, da spirala kao ornamentalni motiv koji potiče svakako iz Mikene i zastupljen je u našim krajevima u bronzano doba, takodje ima veliku primenu u halštatskom periodu, te se i naš privezak može u ovaj period staviti, i pored nešto arhaične forme i opšteg utiska koji ostavlja.

Perle koje su pripadale ogrlici, po svome obliku jasno se vezuju za opšte poznati i raspostranjeni tip ilirskih i halštatskih perli koje mogu biti sastavni deo ogrlica raznih vrsta, a dobro su poznate, samo u bronzi, iz materijala na Glasincu, u Donjoj Dolini, Krivoj Reci, Ražani itd.¹⁷ Sličan oblik poznat je i iz Makedonije.¹⁸ Već prema opštim odlikama koje karakterišu ova nalazišta, perle ovoga tipa mogu se datirati u period halštata C—D,¹⁹ što bi značilo da su nešto mlađe u odnosu na nalaze sa posamanterije nakitom, dok se približavaju vremenu nalazaka tipa Mihałkow, Fokoru, Dalj. Uostalom izvesne sličnosti sa našima pokazuju i perle iz Dalja, iako se od naših odvajaju manje elegantnim, bombastijim oblikom.²⁰

Svakako najneobičniji objekat iz celjskog nalaza pretstavlja naušnica, a posebno njen privesak. Ovakve vrste nakit, koliko je meni poznato, vrlo je retka pojava, za koju nisam mogla naći direktnih analogija. Izvesne sličnosti u koncepciji pokazuje jedan prsten iz Velema, koji je medjutim izveden od žice.²¹ Svojim oblikom spomenuti prsten vezuje se za ogrlice tipa Felszöszid,²² te na taj način opet dolazi u kompleks posamanterije nakita. Barokni oblici, kakav smatram da ima ovaj primerak, poznati su inače i iz nalaza trako-kimerske grupe, kako pokazuje ukrasna ploča u

¹⁴ Mozsolics, op. cit. 31 i d. T. IX.

¹⁵ V. Parvan, *Getica* (1926), 530 i d., sl. 218—219.

¹⁶ *Ibidem*, 325 i d., sl. 210—211; F. Milleker, *Starinar* III S 15 (1940), 37 i d., sl. 37—38 (u tekstu navedeno kao Feregy haza); up. i grivna iz Nagyvara, Mozsolics, op. cit. T. XVII, 1—4.

¹⁷ Za Krivu Reku up. D. Garašanin, *Glasnik SAN* IV, 2 (1952), 359. Za Ražanu M. Garašanin, *Glasnik SAN* V, 1 (1953), 197.

¹⁸ N. Vulić, *Spomenik SAN* XCVIII (1941—48), 271 (sa slikom).

¹⁹ M. Garašanin, *Glasnik SAN* III, 1 (1951), 156—157.

²⁰ M. Ebert, *Jahreshefte des Österr. Arch. Inst.* XI (1908), 262, sl. 119.

²¹ J. Hampel, *A Bronzkor Emlékei Magyarhonban* III (1896), *Tabla CCXXXVIII*, 25.

²² Mozsolics, op. cit. T. VII, 2—7.

vidu četvorolista iz Mihałkowa.²³ Ukraas izveden filigranom i granulacijom, pretstavlja jedan od omiljenih načina ornamentisanja kod Ilira, koji je verovatno preuzet iz Grčke. Filigran je poznat i na perlama iz Mihałkowa.²⁴ Iz svega rečenoga proizilazi da bi se ovaj primerak nakita mogao datirati u period trako-kimerske grupe Mihałkow, Fokoru, Dalj.

Svi navedeni elementi i analogije opredeljuju ceo nalaz hronološki u trako-kimersku grupu halštata C, dok je opet po drugim elementima takodje blizak i sa starijom grupom posamanterije nakita, pogotovu što od nalaza ove poslednje vrste ni geografski nije mnogo udaljen.²⁵

Ovde je medjutim naročito važno jasno razlikovati dva pojma, hronološki i etnički. U okviru naziva trako-kimerskih elemenata treba, kako kaže Harmatta, uzeti ovaj više kao politički pojam, u koji se uklapa niz plemena.²⁶ Nalaz iz Celja po elementima na koje smo ukazali, kao i prema mestu na kome je otkriven, može se po svoj prilici pripisati istočnoalpskim Ilirima u trako-kimerskom periodu.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Fund von Celje und sein Verhältnis zu den Edelmetallfunden Pannoniens

Der im Nationalmuseum zu Beograd aufbewahrte, von der Burg von Celje herrührende kleine Goldfund (wahrscheinlich Grabfund), dessen Fundumstände ungenügend bekannt sind, besteht aus einer kreisförmigen Zierplatte mit Spiralverzierung, einem Halsband aus Goldperlen und einem Ohrring (ein gleicher Ring wurde vom Finder verschenkt und ist heute verschollen).

Die Goldplatte ist letzten Endes auf die spiralverzierten Zierate von den Schachtgräbern in Mykenae zurückzuführen (8—9), deren Einwirkung auch in ähnlichen pannonischen Funden, vor allem in jenem mittelbronzezeitlichen von Cofalva zur Geltung kommt. Während nun auf den Zierscheiben der Hallstatt A Stufe die Spiraldекoration durch Kreisverzierung ersetzt wird (Rothengrub), erscheint die Spiralverzierung in der Gruppe des Posamenterieschmuckes (13—14), während damit auch die Armringe der etwas späteren thrako-kimmerischen Funde vom Typ Fokoru in Zusammenhang zu bringen sind. Die Perlen von Celje sind ebenfalls mit jenen der Hallstatt C—D Periode bei den balkanischen Illyriern (z. B. Gla-

²³ C. Hadaczek, Jahreshefte des Österr. Arch. Inst. IX (1906), 36 do 37, sl. 15.

²⁴ Ibidem, 37, sl. 16.

²⁵ Tako se srazmerno blizu nalaze Velem i Sisak. Up. i Mozsolics, op. cit. (mapa).

²⁶ Harmatta, op. cit. 131—132.

sinac, Donja Dolina, auch aus Mazedonien) verwandt (17—19), während der Ohrring in seiner barocken Ausführung gewisse Verwandtschaft mit der vierblattförmigen Scheibe von Mihalkov aufweist (25), obwohl er irgendwie auch mit dem maschenartigen Ring von Velem in Zusammenhang zu bringen wäre (21—22).

Obige Ausführungen verweisen danach den Fund in die Zeit der thrako-kimmerischen Gruppe, was jedoch keinesfalls im ethnischen Sinne zu deuten wäre. Wohl wird die Lösung am wahrscheinlichsten sein, den betreffenden Fund als einen illyrischen Schmuck des Ostalpenraumes zu betrachten.

JOSIF KLEMENC

Na antičnem pokopališču v Šempetru ob Savinji je stalo med velikimi enostropnimi grobnimi kapelami točkine Priscianov tudi več manjših nagrobnih spomenikov. Takrat, ko so te velike enostropne stebre stimožavile v mimo hčerco, naraslo šavnjo, ki je podobala brstove, je zbrkalo v njeno globino tudi večje število manjših nagrobnikov, ki so stali pred ali med grobnicami. Nekateri so bili več ali manj pošobovani, tisti pa, ki so bili sestavljeni in zgrajeni iz več posameznih, med seboj slabo vezanih kosov, so razpadli in so deloma razbili spomenik, ki je bil sestavljen iz več delov, je bil posebno pripraven še za žrtvenik — osnati, kakor jih imamo nekaj v Akviziji (G. Brasin, Novi monumenti sepokrali di Aquileia, Venezia 1944, str. 18, sl. 11).

Eben takih spomenikov je bil Vinodolansov nagrobnik, ki je verjetno stal tik ob Savinji. Karadi tega se je preje zračil vanjo, kot pa za njim stojeca grobna edikula, ki smo jo zaznamovali pri izkopavanju kot drugo grobnico, ker vodna sila le ni odnehala. Se je razgnila tudi ta grobna stebra proti vohi, kakor so popadali najgornji deli najprej v vodo. Kasneje so zbrkati celo temelji v globino in deloma prekriti še spodaj ležeče kose. Da je bilo tako, nam je dokazalo izkopavanje, ko smo našli podnožje Vinodolansovega nagrobnika (inv. številka izkopanih predmetov 50) ležeče pod temeljem II. edikule. Pri padcu se je podnožje opnilo narobe. Ta kos je ležal na jugovzhodni strani temelja št. II, in sicer pod njim. Ležal je poševno v globini od 2,85 do 3,05 m v kvadratu B-1,2 (sl. 1).

Podnožje je iz poplatskega marmora in je masivno. V Akviziji so našli tako podnožja tudi v volino za urno s pepelom. Dolgo je 121 cm, široko 95 cm, debelo pa 37 cm. Ker je stal nagrobnik popolnoma sam, še preden so bile zgrajene kasnejše grobne edikule, ima profilirane vse štiri stranice. Gornja kvadrata profilacija je široka 8 cm, izpod nje je 15 cm širok konkaven žleb. Pod njim je zopet dvojni manjši 5 cm širok profil. Do spodnjega topa je še ravniš 11 cm. Podnožje je zelo dobro ohranjeno, je na desnem vogalu in malo oddirno. Nima niti na zgornji niti na spodnji strani nobenih vdolbin (munic), ki bi služile za pritrditvanje s kovinskimi spoj-